

elmi-tədqiqat profilli təhsil müəssisələrinə çevrilməsi

Bu günün vacib məsələlərindən biri kimi

Ənvər ABBASOV,
Təhsil İnstitutunun direktor müavini, pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent, Əməkdar müəllim

Elmi-pedaqoji kadr hazırlığı

Universitetlərin elmi-tədqiqat müəssisələrinə çevrilməsi həm də yüksəkixtisaslı elmi-pedaqoji kadrların hazırlığı ilə şərtlənir. Bu sahədə müəyyən təcrübəyə sahib olsaq da, artıq dünya müstəvisində inteqrasiya, bütün sahələrdə olduğu kimi, təhsilin, o cümlədən ali təhsilin inkişaf etdirilərək dünya standartları səviyyəsinə çatdırılması strateji tələb kimi qarşıda durur. Elə bu səbəbdən də ölkə miqyasında müxtəlif vaxtlarda təhsil sahəsində siyasətə vəzifələri ayn-ayrı sənədlər qəbul olunaraq fəaliyyətimizin əsasına gətirilir. Xüsusi olaraq yeni mütəxəssislərin yetişdirilməsi başlıca istiqamət kimi vurğulanır. 2018-ci ildə qəbul olunmuş Dövlət Proqramında qeyd olunduğu kimi, qloballaşma şəraitində yeni iqtisadi çağırışlara uyğun rəqabət qabiliyyətli mütəxəssislərin hazırlanması, insan kapitalının davamlı və dayanıqlı inkişafına nail olmaq üçün ölkəmizdə ali təhsilin beynəlxalq təcrübəyə uyğun təkmilləşdirilməsi xüsusi aktuallıq kəsb edir. Odur ki, bu səbəbdən bir sıra tədbirlərlə yanaşı, həm də respublikamızda ali təhsil müəssisələrinin akademik imkanlarının gücləndirilməsi məqsədilə tədbirlər müəyyənləşdirilir. Əsəson, bu tədbirlərin mərkəzində milli elmi kadrların inkişaf etdirilməsi, yetişdirilməsi durur. Bunun üçün ali təhsil müəssisələrində, o cümlədən universitetlərdə elmi kadrların hazırlanması məqsədilə bir sıra təşkilati işlərin görülməsi, tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur.

Təcrübələr göstərir ki, elmi-tədqiqatların aparılmasında universitetlər, orada yaradılmış elmi-pedaqoji mühit xüsusi rol oynayır. Ona görə də dünya universitetlərində bu mühitin daha çox öyrədici, formalaşdırıcı xarakterdə yaranmasına səy göstərilir. Heç şübhəsiz, bu mühit universitet alimlərinin, tədqiqatçıların gücü, imkan hesabına yaranır. Ölkəmizdə ali təhsillə bağlı yuxarıda adı qeyd olunan Dövlət Proqramında bu məsələ xüsusi olaraq diqqət mərkəzində saxlanılır. İnkişaf etmiş xarici ölkələr, onların qabaqcıl universitetləri ilə əməkdaşlıq ön plana çəkilir. Eyni zamanda doktorantların seçiminin düzgün aparılmasına, onların ixtisasının müəyyənləşdirilməsinə, əlaqədar müəssisələrin cəlb olunmasına ciddi yanaşılır.

Elmi kadrların formalaşmasında elmi-tədqiqatların, onun aparılması üçün yaradılmış mühitin rolu xüsusilə böyükdür. Universitetlər ənənəvi olaraq tədris mühitinin güclü olması ilə fərqlənir. Əgər elmi-tədqiqat strukturları onların məzmununa inteqrasiya olunarsa, bu, istə-istəməz elmin, tədqiqatçılıq fəaliyyətinin daha da artması ilə nəticələnə bilər. Müzakirələr, diskussiyalar, elmi polemikalar və s. elmi-tədqiqatla məşğul olan insanlar, eləcə də təhsil alan doktorant və dissertantlar üçün nümunə məktəbinə çevrilir.

Belə qənaətə gəlmək olar ki, universitetlərin elmi-tədqiqat profilli təhsil müəssisələrinə çevrilməsi istər-istəməz bu müəssisələrin strukturuna yenidən baxılmasını tələb edir. Eyni zamanda yaradılmış yeni elmi strukturun peşəkar, həm də yüksək tədqiqatçılıq mədəniyyətinə malik olan elmi kadrlarla təmin olunmasını əsas vəzifələrdən biri kimi qarşıya qoyur. Bu zaman tədqiqatların təhsil prosesi ilə inteqrasiyasına qarşılıqlı fəaliyyət müstəvisində yanaşmaq, onlardan birinin digərini zənginləşdirə bilməsi xüsusi pedaqoji tələb kimi qiymətləndirilir.

Noticia

Ölkəmizdə həyata keçirilən təhsil islahatları daha geniş miqyasda aparılmaqla onun bütün pillə və səviyyələrini əhatə edir. Bir ölkə olaraq Azərbaycanın dünya təhsil məkanına inteqrasiya olunması məqsədini daşıyır. İstər təhsilin məzmun, istərsə də metodoloji cəhətdən mükəmməl olması, cəmiyyətin aparıcı qüvvəsi olan kadr potensialının müasir dövrün tələblərinə uyğun gücləndirilməsi prioritet olaraq diqqət mərkəzində saxlanılır.

Təhsil sosial fenomen kimi dəyərləndirilir. Həmçinin təhsil dedikdə, insanın müxtəlif yaş dövrlərində inkişafı və formalaşması başa düşülür. Təhsilin pillələrindən biri kimi ali təhsilin kadr hazırlığı sahəsində rolu nəzərə alınmaqla onun yenidən qurulması, respublikamızda elmin dünya təcrübəsi müstəvisində inkişaf etdirilməsi bu gün xüsusi maraq doğuran məsələlərdən biri kimi gündəmdə dayanır. Ölkəmizdə təhsilin, o cümlədən ali təhsilin inkişafı ilə bağlı qəbul olunmuş proqramlar bilavasitə bu məsələnin son dərəcə aktual olmasından xəbər verir.

Universitetlərin beynəlxalq reytinginin yüksəldilməsi

Azərbaycanda elmin inkişaf etdirilməsi və onun bilavasitə təhsillə inteqrasiya olunmasının vacibliyi, eləcə də bu sahədə ilk addımların atılması hazırkı fəaliyyətimizin gündəmində dayanır. Artıq "Azərbaycan Respublikasında elm və təhsil sahəsində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı bəzi tədbirlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı bu işlərin ümumi siyasətini müəyyən etməklə fəaliyyətimizi tənzimləyən bir sənədə çevrilmişdir. İndi bilavasitə inteqrasiya prosesinin reallaşdırılması istiqamətində iş aparılır. Bu prosesdə "2019-2023-cü illər üçün Azərbaycan Respublikasında ali təhsil sisteminin beynəlxalq rəqabətqabiliyyətinin artırılması üzrə Dövlət Proqramı"nda qeyd olunduğu kimi, "universitetlərin beynəlxalq reytinginin yüksəldilməsinə və elmi-tədqiqat profilli təhsil müəssisələrinə çevrilməsinə nail olunması"na gözənilən nəticələrdən biri kimi yanaşılır. Daha doğrusu, universitetlərin elmi-tədqiqat müəssisələrinə çevrilməsi, yeni, həm də fərqli elmi-tədqiqat strukturunun yaradılması kimi anlaşılır. Belə olan təqdirdə elmi araşdırmaların səmərəliliyini, effektivliyini təmin etmək üçün onların universitetin strukturunda xüsusi laboratoriya, mərkəz və ya institut kimi formalaşdırılması məqbul hesab edilə bilər. Kafedralar, yaxud müəllimləri birləşdirən hər hansı qurum həmin elmi qurumlarla qarşılıqlı əməkdaşlıq şəraitində yalnız tədris yükünü yerinə yetirməklə fəaliyyət göstərməz. Beləliklə, elmi-tədqiqatların nəticələri hamı universitetdən konarda, həm də universitetdəki tədris prosesində maneəsiz təbii tələb oluna bilər.

Elmi-tədqiqatların qabaqcıl funksiyası

Hazırkı şəraitdə universitetlərin fəaliyyətində elmi araşdırmaların aparılması istiqamətlərdən biri olsa da, onun indiki formada təşkilatı bir sıra cəhətlərdən müasir tələblərə cavab vermir. Başqa sözlə, aparılan araşdırmaların tematikası cəmiyyətin inkişaf dinamikasını izləmək və onu istiqamətləndirməklə dəstəkləmək baxımından müasir tələblərə lazımcıca uyğun gəlmir. Xüsusilə bu, pedaqoji, psixoloji sahələrdə aparılan elmi-tədqiqatlarda daha çox diqqət cəlb edir. Belə ki, elmi-pedaqoji tədqiqatlar təhsil sisteminin qarşısında getməklə qabaqcıl funksiyaları yerinə yetirməkdə yubanır. Sistemli olaraq ardıcıl və davamlı şəkildə təhsil prosesinin özünə çevrilməkdə daha təkmil diskussiyalar yaradılmasına ehtiyac duyulur. Aparılan ilkin araşdırmalar bilavasitə bu məsələləri təsdiqləməklə, həm də onun universitetlərin strukturuna inteqrasiya edilməsini, daha böyük elmi potensiala reallaşdırılmasını zəruri edir.

İlkin araşdırmalar onu göstərir ki, elmi-tədqiqat müəssisələrinin universitetlərə inteqrasiya olunması, ilk növbədə, onların fəaliyyətində tədqiqatçılıq gücləndirməklə elmi-tədqiqat müəssisələrinə xas olan bir keyfiyyətin yaranmasına gətirib çıxaracaqdır. Bununla indiki kafedra sistemində xas olan formal tədqiqatçılıq fəaliyyətindən intina etmək mümkün olacaqdır.

Universitetlərdə yaradılacaq elmi laboratoriya, mərkəz və institutlar əslində araşdırmaların aparılması işini yeni müstəvidə mərkəzləşdirməklə onun daha keyfiyyətli təşkilatı məqsədi daşıyaraq tədqiqatların uğurla idarə olunmasına imkan yarada bilər. Həmçinin universitet ərazisində və universitetdən kənarında ehtiyacın öyrənilməsi və nəzərə alınması asanlaşdırar. Belə bir yanaşmanı həyata keçirməklə elmi-tədqiqatların məhz rentabelli olması, onun nəticələrinin faydalı iş əməlinə çevrilməsi də mümkün ola bilər.

Tədqiqatların mobilliyinin artırılması

Bu gün sürətlə dəyişən və inkişaf edən cəmiyyət hadisələri, prosesləri qarşılayan gələcəyə yönəlmiş proqnoz xarakterli fəaliyyətlərin olmasını daha çox tələb edir. Belə fəaliyyət həm də gələcəyin perspektivlərini müəyyən etmək baxımından əhəmiyyət daşıyır. İnkərolunmaz bir həqiqətdir ki, gələcəyin eskizini vermək, onun proqnozlarını təqdim etmək, ilk növbədə, aparılacaq elmi-tədqiqatların vəzifəsidir. Həm də bu tədqiqatlar ciddi nəzəri fundamental xarakterli ilə yanaşı, pragmatik xüsusiyyətləri ilə təcrübə əhəmiyyət kəsb edir. Əslində, müasir cəmiyyət özünün texnoloji ehtiyacları ilə daha çox tələblər irəli sürür və bu tələblərin yerinə yetirilməsində elmi-tədqiqatlar əsaslandırılmış müddəaları ilə

məsuliyyət daşıyır. Ona görə də elmi-tədqiqatlar müasir zamanın çağırışına uyğun olaraq vacib bir keyfiyyət kimi məsuliyyət tələb edir. Yəni, zaman kəsiyində ehtiyacları uyğun tələblərə ödəmək, fəaliyyət istiqamətində addımları tənzimləyən müddəalarla gündəmə gəlmək və konkret qərarların verilməsini təsdiqləməklə dəstək olmağı şərtləndirir.

Optimal şəraitin olması

Bütün bunlar elmi-tədqiqatların həm dünyəvi, həm də bu gün üçün inkərolunmaz vəzifələri olsa da, onların daha uğurla yerinə yetirilməsində optimal mühitin, şəraitin olmasını zəruri hesab edir. Belə bir mühit bu gün daha çox təhsil prosesi ilə əlaqələrin olması kimi xarakterizə olunur. Müəllim və tələbə çoxluğu ilə təmsil olunan təhsil mühitində araşdırmaların aparılması, müzakirə edilməsi, öyrənilməsi, nəticələrin maneəsiz təbii kimi anlaşılır. Belə olan tərzə araşdırmaların qrup şəklinə, eləcə də kollektiv aparılmasına şərait yaranır. Aparılan elmi-tədqiqatların nəticələrindən istifadə etmək üçün onun yeni təhsil alan kadrlar tərəfindən öyrənilməsi imkanları genişləndirir. Heç şübhəsiz, belə bir tədqiqat mühiti yalnız ali təhsil məktəblərində formalaşma bilər ki, bu gün elmi-tədqiqatlar yeni yanaşma müstəvisində universitetlərə inteqrasiya olunma bu baxımdan daha çox əhəmiyyət daşıyır.

Məlum olduğu kimi, müasir təhsil prosesində ali məktəb tələbələrini peşəkar kadr kimi yetişdirilməsi üçün onların, ilk növbədə, axtarışlara apara bilmək, fakt və hadisələrə yaradıcı yanaşmaq bacarıqlarını inkişaf etdirmək zəruri hesab edilir. Bu günün tələbləri hadisələri seyr etmə, sadəcə öyrənməklə kifayətlənə bilməzlər. Onlar təqdim olunan mövzu ətrafında araşdırmalar aparmaqla öyrəndiklərini ümumiləşdirməyi, analiz, sintez etməyi, qənaətlərini arqumentlərlə sübuta yetirməyi bacarmalıdır. Bu isə istər-istəməz müxtəlif mənbələr üzərində araşdırmalar aparmağı, kiminsə nəticələrini deyil, məhz özünün fikirlərini meydana qoymağı tələb edir. Belə bir nəticəyə isə sadəcə bir dərslək və ya bir vəsait üzərində işləməklə nail olmaq mümkün deyildir. Hökmən problem üzrə müxtəlif mənbələr üzərində işləmək, araşdırmalar aparmaq tələb olunur. Müxtəlif fikirlərə standart olaraq əhəkam kimi deyil, yaradıcı yanaşmaqla, təhlil-tərkib süzgecindən keçirərək münasibət bildirmək lazım gəlir. Odur ki, tədqiqatçılıq fəaliyyətindəki addımları və əldə olunan nəticələri daha geniş müzakirə etməklə onun cəmiyyətimiz üçün faydalılığı əsaslandırılmalıdır. Təbii ki, belə bir situasiyanın yaradılması elmi-tədqiqatları universitetlərə inteqrasiya etməklə mümkündür.

İlkin təcrübələr onu göstərir ki, elmin təhsilə inteqrasiya olunması universitetlərdə təhsil mühiti ilə yanaşı, elmi mühitin də güclənməsinə gətirib çıxarır. Bu isə müasir tələblərin öyrənmə fəaliyyətinə müsbət təsir göstərməklə onların marağını daha da artırır. Adətən yeni yanaşmalarla işləyən müasir müəllimlər, ilk növbədə, tələbələrini müsbət mənada